

KÁDÁR ANDRÁS KRISTÓF

Rasszizmus, xenofóbia és homofóbia a Független Rendészeti Panasztestület eseteinek tükrében

A Független Rendészeti Panasztestület (a továbbiakban: Testület) döntően két kontextusban vizsgálja a rasszizmus, xenofóbia és homofóbia problematikáját.

Az egyikbe azok az ügyek tartoznak, amelyekben a panaszos szerint valamely kisebbséghez tartozása negatívan befolyásolta a vele szemben fogantatott intézkedést, azaz a rendőri fellépés diszkriminatív volt, míg a panaszok másik csoportját azok az jelentik, amikor panaszosok úgy ítélik meg, hogy a rendőrség nem biztosított a számukra kellően hatékony védelmet a rasszista, homofób motivációjú jogsértésekkel szemben.

Az alábbiakban e két ügytípus néhány példáját ismertetem.

1. Diszkriminatív rendőri fellépésre vonatkozó panaszok

A részrehajlásmentes intézkedés követelményét a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 13. § (2) bekezdése tartalmazza, amely szerint „a rendőr köteles a törvény rendelkezésének megfelelően, részrehajlás nélkül intézkedni”.

A Testület állandó gyakorlata szerint ez azt jelenti, hogy a rendőri fellépés az érintettel szemben nem lehet hátrányosabb (vagy előnyösebb) pusztán azért, mert személye – akár a személyes körülményei, akár valamely társadalmi csoporthoz

tartozása miatt – a rendőr számára ellenszenves (vagy rokonszenves). A rendőr e követelményt nem csak a szó szigorú értelemben véve „diszkriminatív” (azaz az érintett valamely csoporthoz tartozása miatt hátrányos) intézkedéssel sértheti meg, mivel a személyes ellenszenvből fakadó hátrányokozás is részrehajlónak minősül, ugyanakkor ez az Rtv.-nek az a rendelkezése, amelyen keresztül a hátrányos megkülönböztetés tilalmát a Testület egy-egy esetben vizsgálata tárgyává teszi.

A Testület nagyon ritkán állapítja meg e tilalom sérelmét, mivel még ha arra a következtetésre jut is, hogy a rendőri intézkedés jogsértő volt egy olyan személlyel szemben, aki valamely, a hátrányos megkülönböztetésnek gyakran kitett csoporthoz tartozik, általában nehezen igazolható, hogy a intézkedés jogsértő voltának az érintett kérdéses tulajdonsága, csoporthoz tartozása volt az oka.

Ennek oka egyebek mellett a Testület rendelkezésére álló bizonyítási eszközök szűkösségében keresendő, mindenekelőtt abban, hogy a Testület nem hallgathatja meg közvetlenül a rendőröket, hanem elsődlegesen a testületi kérdések alapján megíratott rendőri jelentésekre kell támaszkodnia a rendőrségi verzió értékelésénél. Ezekben a jelentésekben pedig az esetek nagy részében határozottan és kifejezetten cáfolják az érintett rendőrök, hogy intézkedésük mögött diszkriminatív megfontolások húzódtak, és nagyon ritkán marad a dokumentációban olyan momentum, amelynek alapján kellő bizonyossággal lehetne levonni ezzel ellentétes következtetést.

A nehézségekre példa a **215/2012. számú állásfoglalással eldöntött ügy**, amelyben a sajkókazai buddhista közösség által működtetett iskola egyik nem roma származású diákja feljelentést tett négy roma diaktársa ellen azt állítva, hogy őt az egyik iskolai szünetben bántalmazták. Bár a településen ennek azonnal híre ment, a rendőrség több mint egy héttel később, tanítási időben, bilincsből vitte el a négy diákot gyanúsított kihallgatásra.

A Testület mind az előállítást, mind a bilincselést jogsértőnek találta. Az előállítás tekintetében a Testület nem fogadta el a rendőrség magyarázatát, miszerint az összebeszélés megakadályozása érdekében volt szükség személyi szabadság elvonására, hiszen a településen mindenki tudta, hogy történt feljelentés, így az érintetteknek több mint egy hétig kellett volna egyeztetni a vallomásaikat, így ennyi idő elteltével már nem szólt semmi amellet, hogy idézés helyett előállítással biztosítsa a rendőrség a diákok megjelenését a kihallgatáson.

A bilincselést azért ítélte jogsértőnek a Testület, mert mind a rendőri iratokból, mind kamerafelvételekből kiderült, hogy a diákok nyugodtan, együttműködően vették tudomásul az intézkedést, nem álltak ellen, sőt az egyik diák még azt is megvárta, hogy a rendőrök kimenjenek a gépkocsihoz bilincserővel, amikor kiderült, hogy a szükségesnél kevesebb van náluk. (Az országos rendőrfőkapitány az előállítás te-

kintetében nem, a bilincselés vonatkozásában viszont osztotta a testületi álláspontot, és a panasznak részben helyt adott.)

Azt azonban a Testület nem látta bizonyítottnak, hogy a jogsértő fellépésre az érintettek roma származásával összefüggésben került sor. Nem voltak az adott ügyben összehasonlítható helyzetben lévő intézkedés alá vont személyek, és bár az antidiszkriminációs jog lehetővé teszi a hipotetikus komparator alkalmazását, a rendőrök kategorikus cáfolatának fényében a Testület nem találta megállapíthatónak az etnikai összefüggést.

A Testületet azokban az esetekben is a fokozott óvatosság jellemzi, amikor van olyan adat, amelyből arra lehet következtetni, hogy ilyen megfontolás állt egy intézkedés mögött. A **278/2009. számú állásfoglalással érintett ügyben** a panaszos azt sérelmezte, hogy amikor egy számukra ismeretlen településen való áthaladás közben megálltak, és kiszálltak a gépkocsijukból dohányozni, az arra közlekedő járőrökben ülő rendőrök intézkedés alá vonták őket. A rendőrök az igazoltatásukat és (találatot nem eredményező) priorálásukat követően olyan módon kutatták át a gépkocsit, hogy az ott talált holmikát (köztük ruhákat) a földre dobták, aminek során egy doboz energiaital fel is robbant. A beadvány szerint az egyik rendőr megjegyzést tett az egyébként magyar állampolgárságú panaszos romániai szülőhelyére is. A panaszos úgy gondolta: az intézkedés oka az lehetett, hogy két utastársa „barna bőrszínű” volt.

A Testület elfogadta a rendőri fellépés okaként, hogy az adott környéken az intézkedést megelőző időszakban több vagyon elleni bűncselekményt követtek el, és hogy a panaszos autója a helyi rendőrök számára ismeretlen volt. A részrehajló intézkedésre és a rendőri hangnemre vonatkozó panaszt sem látta a Testület megalapozottnak.

Az ügyben különvéleménnyel éltem, álláspontom ugyanis eltért a többségtől: úgy gondoltam, hogy az igazoltatás ugyan a többségi döntésben megfogalmazottak alapján indokolt volt, de miután a panaszost és társait, illetve gépkocsijukat nem körözték, és a rendőrök nem valamely konkrét, az intézkedéshez közeli időben elkövetett bűnesetre vonatkozó bejelentéshez kapcsolódóan léptek fel, a ruházat- és gépjármű átvizsgálásnak már hiányzott a jogalapja. Az etnikai motivációt arra tekintettel láttam valószínűsíthetőnek, hogy a rendőri jelentés az igazoltatás okai között felsorolta az intézkedést megelőző időszak betörései mellett azt is, hogy „Rakamaz városban feszült hangulat alakult ki az országos események végett [sic!] a roma valamint a magyar lakosság körében”. A jelentés ezen kitétele (amelyhez semmilyen további magyarázat nem kapcsolódott a tekintetben, hogy ez a tény miként függ össze a panaszos igazoltatásának szükségességével) alátámasztani látszik

a panaszos azon feltevését, hogy igazoltatása nem volt független a társaságában tartózkodók – valós vagy vélt – etnikai hovatartozásától.

A Testület voltaképpen csak akkor állapítja meg a jogsérelem és az intézkedés alá vont valamely kisebbséghez tartozása közötti összefüggést, ha a rendőr „elszólja” magát. Ilyen volt a **75/2011. számú állásfoglalással eldöntött ügy**, amikor egy több éve Magyarországon élő japán mérnököt vontak igazoltatás alá az autópályán. A panaszos azt sérelmezte, hogy a rendőr végig udvariatlan, lekezelő, agresszív hangnemet használt vele szemben, noha mind a papírokkal, mind a gépkocsival mindben rendben volt. Amikor végül útjára bocsátotta a panaszost, aki a feszültségtől remegve szállt be a gépkocsijába, ezt látva az intézkedő rendőr még megkérdezte: „Mi van, kung-fuzol? Miért remeg a kezed, meg akarsz verni?” A beadvány szerint azzal zárta az intézkedést, hogy felszólította a panaszost: tanuljon meg magyarul.

A Testület ebben az ügyben megállapította a panaszos méltóságának sérelmét, mivel bár a rendőr azt állította, hogy végig kulturált hangnemet alkalmazott, azt elismerte, hogy felemelte a hangját, és mutogatva, artikulálva beszélt, mert a magyar nyelvet nem ismerő személyt vont intézkedés alá, továbbá azt sem tagadta, hogy a „kung-fuzásra” vonatkozó kijelentés elhangzott (igaz, ezt azzal próbálta menteni, hogy ez a szavajárása, és mivel a harcművészetekben járatos, ha a panaszos nemzeti hovatartozására akart volna megjegyzést tenni, a karatét említette volna, mivel az – ellentétben a kung-fuval – japán).

Figyelembe véve azt is, hogy a panaszos az intézkedés végére a rendőri jelentés szerint is nagyon feszült állapotba került (ami közvetetten alátámasztotta, hogy a rendőr nem megfelelő hangnemet használt vele szemben), a Testület helyt adott a panasznak, és rögzítette: az adott helyzetben a panaszos a rendőr kijelentését mindenképpen érthette az ázsiai származására utaló dehonesztáló megjegyzésnek, ezért a rendőri fellépés kétésges kizáróan jogsértő volt.

A gyűlölet motiválta jogsértésekkel szembeni védelem elégtelenségével kapcsolatos panaszok

A Testület két ilyen jellegű ügyel foglalkozott eddig, az én álláspontom részben vagy egészben mindkettőben eltért a Testületétől.

A **281/2011. számú állásfoglalással lezárt ügy** panaszosa azt sérelmezte, hogy a rendőrség nem intézkedett azokkal az ellentüntetőkkel szemben, akik a 2011-es Meleg Méltóság Menete idején olyan transzparenszeket mutattak fel, amelyeken a vézskorszakban a homoszexuálisok megbélyegzésére használt rózsaszín háromszög mellett egy akasztófa állt „újfajta bánásmódot a melegeknek!” felirat kíséretében.

A Testület a panaszt azzal utasította el, hogy a panaszos nem volt jogosult annak előterjesztésére, mivel bár jelen volt a Meleg Méltóság Menetében, a helyszínen nem érzékelte a transzparenszeket, csak utóbb a sajtóból szerzett tudomást az incidensről, és – ebből következően – nem is kért a helyszínen rendőri intézkedést. A Testület többségi álláspontja szerint ezért a feltételezett rendőri mulasztás eleve nem sérthette a panaszos alapvető jogát.

Különvéleményemben arra hivatkoztam, hogy figyelembe véve a korábbi, hasonló jellegű rendezvényeken történt atrocitásokat, fizikai támadásokat, az akasztófa és az „újfajta bánásmódot” szorgalmazó szöveg – ha szimbolikusan is, de – minősülhet erőszakra való felhívásnak, ezért a transzparenszek felmutatóival szemben felmerül a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) 269. §-a szerinti közösség elleni izgatás egyszerű gyanúja, a rendőrségnek tehát volt intézkedési kötelezettsége: amennyiben észlelte a transzparenst, legalábbis igazoltatni kellett volna az ellentüntetőket, hogy amennyiben később a hatóságok úgy ítélik meg, hogy meg kell indítani a büntetőeljárást, lehessen őket azonosítani.

Az érintett panaszjogával kapcsolatban az volt az álláspontom, hogy az adott körülmények között a csoportot érő sérelem „átsugárzott” mindazokra – így a panaszosra is –, akik a felvonuláson részt vettek. A panaszosnak ugyanis olyan „levetkőzhetetlen” tulajdonságán, szexuális irányultságán alapul az uszítással fenyegetett csoporttal való kapcsolata, amely – amint azt az Alkotmánybíróság is elismerte pl. 37/2002. (IX. 4.) AB határozatában – az emberi méltóság lényegéhez tartozik. A kérdéses csoport pedig kellően szűk volt, különösen ha a pillanatnyi konkrét fenyegetéssel érintett csoportot, azaz a Meleg Méltóság Menetében részt vevő személyeket vesszük, amelynek a panaszos – kétségbe nem volt elmondása szerint – tagja volt. Fentiek alapján úgy gondoltam, hogy fennállt az érintettségnek az a minimálisan szükséges foka, amelyet az Rtv. 92. §-a – a Testület töretlen gyakorlata alapján – a panasz benyújtásához megkövetel, így a panaszt be kellett volna fogadni, és érdemben meg kellett volna vizsgálni, hogy a rendőrség észlelte-e a transzparenszeket, és ha igen, foganatosított-e valamilyen intézkedést.

A 413/2012. számú állásfoglalással érintett ügyben a panaszost egy szélsőjobboldali tüntetés szemlélőjeként érte atrocitás, amikor néhányan – egy korábbi demonstráció során betöltött szerepével összefüggésben – felismerték, megjegyzéseket tettek a szexuális orientációjára, majd amikor a tüntetés szónoka jelezte, hogy bárki hozzászólhat a demonstráció témájához, heccelni kezdtek, hogy ő is beszéljen. A panaszos úgy döntött, hogy eleget tesz az „invitálásnak”, és megpróbálja elmondani az érveit, mire néhányan a demonstrálók közül fenyegetőleg megindultak felé. Emiatt a rendőröknek sorfalat állva ki kellett menekíteniük a tömegből.

Ezt követően azonban, miután már eltávolodott a helyszínről, és igyekezett minél hamarabb elhagyni azt, a rendőrök utána mentek, és igazoltatták. Mivel emiatt meg kellett állnia, utolérték azok a demonstrálók, akik korábban zaklatták, körülállták, miközben folyt az igazoltatás, és a rendőri jelenlét ellenére folyamatosan gyalázták, fenyegették. Mire az igazoltatás lezajlott, már 20-25-en vették körül, folyamatosan kamerázták, megpróbálták elolvasni az iratait. A panaszos azt sérelmezte, hogy az eseménysor valamennyi szereplője közül a rendőrök egyedül vele szemben intézkedtek, az őt zaklató személyeket nem is igazoltatták.

A Testület megállapította, hogy a panaszost zaklatók magatartása felvetette a közösség tagja elleni erőszak garázda alakzatának [Btk., 174/B. § (2)] olyan fokú gyanúját, amely intézkedési kötelezettséget keletkeztetett a rendőrök oldalán, ők azonban még a legenyhébb intézkedést, azaz az érintettek igazoltatását sem fogantatosították. Ezt a mulasztást a Testület alapjogsértőnek találta, de úgy ítélte meg, hogy a sérelem nem elég súlyos ahhoz, hogy az országos rendőrfőkapitánynak küldje meg a panaszt.

A panaszos azon álláspontjával kapcsolatban, amely szerint a mulasztás összefüggésben lehetett a szexuális orientációjával, a Testület többsége a következőket rögzítette: „Kétségtelen, hogy nem egyenlő mércével mérték a rendőrök a panaszos és a rendezvény résztvevőinek magatartását, amit az is mutat, hogy csak a panaszost igazoltatták. Arra utaló körülmény ugyanakkor, hogy a különbségtétel oka a panaszos szexuális irányultsága vagy politikai meggyőződése lett volna, a panaszeljárási keretében nem volt feltárható.”

Álláspontom ebben az ügyben is eltért a többségtől, úgy gondoltam ugyanis, hogy a mulasztás súlyos alapjogsérelmet valósított meg, ezért elbírálása a főkapitány hatáskörébe tartozik: „Egy olyan, az emberi méltóság elleni bűncselekmény gyanúja kapcsán, amely az érintettnek a sérelmet a személyisége lényegi vonására (így többek között nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz tartozására, jelen esetben szexuális orientációjára) tekintettel okozza, s amelynek a súlyosságát a jogalkotó azzal is kifejezi, hogy büntettnek nyilvánítja, a minimálisan elvárható rendőrségi fellépés elmaradása megítélésem szerint egyértelműen a súlyos alapjogsérelem kategóriájába tartozik. Egy ilyen mulasztás ugyanis azt közvetíti, hogy a rendőrség vonakodik az adott esetben releváns lényeges tulajdonság alapján az érintettnek védelmet nyújtani.”